

*Швець Ю.О.,**к.е.н., старший викладач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет**Бутенко А.А.,**студентка,
Запорізький національний університет*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА ВНУТРІШНЬОМУ ТА ЗОВНІШНЬОМУ РИНКАХ

Анотація. Досліджено сучасний стан харчової промисловості як пріоритетної та стратегічно важливої галузі для вітчизняного ринку. Проаналізовано конкурентоздатність української продукції на світовому ринку. Виявлено основні чинники, що формують попит у сфері української харчової промисловості на національному рівні та міжнародному. Розглянуто основні тенденції змін в обсязі експорту за останні роки. Проаналізовано динаміку основних показників харчової галузі, які дають змогу уявити загальну ситуацію, що склалася в Україні.

Ключові слова: харчова промисловість, експорт, обсяги виробництва, вітчизняний ринок, квота, споживчий попит, поставка.

Постановка проблеми. Для підтримки економічного стану країни необхідно реалізовувати та розвивати основні галузі країни. Оскільки харчова промисловість займає лідируючі позиції і може забезпечити конкурентоздатність української продукції не лише на вітчизняному ринку, то необхідно прийняти заходи щодо усунення причин занепаду галузі.

Незважаючи на незабезпеченість фінансовими ресурсами, необхідно здійснити низку дій, що не потребують додаткових іноземних інвестицій. Спочатку здійснити інституціональні перетворення, вдосконалити фінансово-кредитну систему. Значну роль відіграло б оптимальне поєднання ринкових регуляторів та посилення державного нагляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану харчової промисловості, основними проблемами, з якими стикаються українські підприємства, та методами поліпшення функціонування цієї галузі займалися такі вчені, як В. Ємцев, А. Заїнчковський, П. Борщевський, Л. Дейнеко, Т. Мостенська, Л. Пильник, О. Кириченко, П. Осипов, П. Прядко, М. Сичевський, Л. Чернюк.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану харчової промисловості України на національному та світовому ринках для виявлення основних проблем, що заважають розвитку галузі, та розробленні шляхів подолання загроз для ефективного функціонування харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харчова промисловість як одна з провідних галузей економіки України має чи абияку перспективу розвитку як на національному ринку, так і на іноземному. Для ефективного прогресу вона забезпечена як сировинною базою, так і трудовою необхідністю. Основними галузями, які становлять значиму частку в експорті харчової промисловості, є цукрова, м'ясна, млинарська, круп'яна, виноробна, молокопереробна, консервна та ін. Проте існує низка чинників, що не дає поштовху до розвитку даної галузі.

Впливовим фактором протягом 2013-2014 рр. стала нестабільна політична ситуація, що призвела до змін обсягу харчової продукції; недостатньої забезпеченості фінансовими ресурсами для оновлення устаткування та модернізації необоротних активів; скорочення споживчого попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках; протекціоністських заходів із боку країн-імпортерів.

У результаті для України виникла несприятлива ситуація, а саме втрата російського ринку. Після введення Росією ембарго в 2015 р. скоротився майже в п'ятеро експорт українських сирів. Та й узагалі Україна експортувала на іноземні ринки в 2015 р. всього 15 тис. т сиру, що порівняно з 2014 р. на 4,5 тис. т менше [2]. А якщо порівнювати постачання сиру в країні роки для України, то експорт був на рівні 60 тис. т. Також зменшилася частка продажу сухого молока в країні, що становила лише 68,7 млн. дол. США [2]. Така ситуація пов'язана з обвалом цін на молоко та молочну продукцію у світі, а саме з надвиробництвом його в країнах ЄС та недостатнім рівнем попиту в Китаї.

Позитивним аспектом в аналізі харчової промисловості є збільшення експорту цукру. У 2016 р. лідером з імпорту українського цукру стала Румунія, обсяги поставок Україною становили 20 тис. т. [3]. Завдяки повному використанню квот на безмитні поставки в ЄС й відбулося збільшення експорту в даному напрямку. Для підтримки високого рівня експорту необхідно орієнтуватися на ринки Близького Сходу та Центральної Азії, вирішивши проблему транзиту товару через російський ринок.

Користується попитом за кордоном українська курятина, експорт якої в 2016 р. збільшився на 29% (28,9 млн. дол. США) порівняно з попереднім періодом. Основними країнами поставки м'яса птиці стали: Ірак – 7,6 млн. дол. США, Нідерланди – 3,6 млн. дол. США та Єгипет – 3,4 млн. дол. США [4]. У 2016 р. були отримані сертифікати в ОАЕ для розширення ринків збуту. Тобто експорт українського м'яса й надалі буде збільшуватися через девальвацію національної валюти, що призводить до конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Щодо загальної характеристики обсягів експорту продукції зернових культур, то можемо спостерігати лише позитивні тенденції. Це спричинено тим, що поставка відбувається в усі країни світу, а не лише на російський ринок чи країни СНД.

Якщо аналізувати у цілому експорт харчової промисловості України, то торгівля агропродукцією з Азією у 2015 р. уже принесла Україні 7,5 млн. дол. США. У 2016 р. значно збільшилось постачання до Китаю такої продукції, як олія, зернові культури, вина, спирт, соки, кондитерські вироби, сири та йогурти. Обсяги поставки наведеної вище продукції також збільшилися до Туреччини та Ізраїлю і становили 762 млн. дол. США в 2016 р. Основними ринками збуту залишилися Таїланд,

Малайзія, Індонезія та Філіппіни – експорт становив 741 млн. дол. США [1].

Щодо конкурентоздатності харчової продукції, то Україна займає посереднє місце за Індексом глобальної харчової безпеки (GFSI), а саме 52-е місце серед 109 країн. За економічної доступності харчових продуктів – 50-е місце. На жаль, за економічними і нематеріальними ознаками показники імпортової продукції є більш привабливими для вітчизняного споживача [7]. Також спрямованість українських виробників на кількість реалізованої продукції, а не на якісну відповідність міжнародним стандартам не забезпечує відповідного рівня конкурентоздатності харчової галузі.

Деякі підгрупи в харчовій промисловості мають позитивну динаміку, а саме постачання меду. Лише за перший квартал 2017 р. Україна експортувала в два рази більше, ніж за 2016 р., а саме 22 тис. т меду. Основними країнами-споживачами є США, Німеччина та Польща. Незважаючи на те що польські споживачі завжди закупували мед у Китаї, що є найбільший експортером, вони віднайшли для себе вигідну ціну та відповідність якості саме на українському ринку.

Позитивних змін набувають готові продукти із зерна, різні харчові продукти, тютюн та його заміники. Найменш конкурентоздатними є м'ясна продукція, продукти переробки овочів, кондитерські вироби та цукор, алкогольні напої. Якщо аналізувати індекс фізичного обсягу зовнішньої торгівлі на експорт, то він становить у 2017 р. 102,7% до попереднього року; індекс цін – 115,9%; ціновий індекс умов торгівлі – 101,7% до 2016 р. [5].

Для забезпечення економічної безпеки і конкурентоспроможності країни необхідний ефективний розвиток провідних галузей економіки, насамперед харчової промисловості. Для аналізу даної промисловості на вітчизняному ринку необхідно досліджувати такі показники, як індекси виробництва та реалізації, показники дохідності, рентабельності, продуктивності та ін.

На загальнодержавному рівні харчова промисловість займає лідируюче місце за обсягами реалізованої харчової продукції в 2010-2016 рр. (табл. 1).

Як бачимо, за останні роки обсяг реалізованої харчової продукції має позитивну динаміку. У 2016 р. значення показника становить 462 418,9 млн. грн., що на 274 896,9 млн. грн. більше, ніж у 2011 р. (на 126,6% більше). Якщо порівнювати 2016 р. з попереднім періодом, то збільшення відбулося на 16, 2%.

Аналіз динаміки обсягу виробництва продукції харчової галузі наведено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка обсягу виробництва продукції харчової промисловості за 2010-2016 рр. (млн. грн.) [5]

Щодо динаміки основних показників економічної діяльності підприємств харчової промисловості, то спостерігаємо такі зміни в 2017 р. [5]:

- підприємства, що отримали прибуток від діяльності, – 69,8%;
- підприємства, які отримали збиток від діяльності, – 30,2%;
- результат від операційної діяльності великих та середніх підприємств – 18 741,4 млн. грн.;
- витрати операційної діяльності підприємств – 348 712,5 млн. грн.;
- рівень рентабельності – 5,4%;
- фінансовий результат (сальдо) – 10 717,4 млн. грн.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої харчової продукції за 2010-2016 рр.

Роки	Обсяг виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	
	млн. грн.	у % до підсумку
2010	187522,0	18,0
2011	216454,0	16,6
2012	245869,7	18,0
2013	253439,0	19,2
2014	302391,9	21,2
2015	398023,2	22,4
2016	462418,9	21,4

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Для дослідження тенденцій обсягів виробництва харчової продукції також було проаналізовано індекс харчової продукції за 2013-2017 рр. (табл. 2). За регіональним критерієм найбільші обсяги реалізованої продукції мали Вінницька, Київська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська, Черкаська області та м. Київ.

Аналізуючи дані табл. 2, можемо спостерігати позитивну динаміку зростання виробництва харчових продуктів у 2016-2017 рр. Таку ж тенденцію мають виробництво м'яса та м'ясних продуктів, перероблення та консервування риби, ракоподібних і молосків; перероблення та консервування фруктів і овочів. У 2015-2016 рр. виробництво молочної продукції мало тенденцію до спаду порівняно з попередніми роками.

Також за останні три роки негативною динамікою характеризується виробництво хлібобулочних виробів, борошно-мелічних, круп'яних, тістечок та тортів, сухарів та сухого печива. У 2016 р. виробництво цукру збільшилося на 36,2% порівняно з 2015 р., проте в 2017 р. показник знизився до 99,2%. Також за 2016-2017 рр. позитивною тенденцією характеризується виробництво безалкогольних напоїв, виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки.

Проаналізувавши сучасний стан харчової промисловості України, можна виокремити головні проблеми, з якими стикаються на своєму шляху українські підприємства у сфері постачання на національний та іноземний ринки конкурентоспроможної продукції:

- скорочення обсягів постачання сировини від сільського господарства, від якого залежать ціна та якість продукції;
 - завищені ціни на орендну плату за сільськогосподарські землі;
 - несприятливий клімат для отримання великих обсягів урожаю, через що відбувається помітне скорочення виробництва продукції;
 - застаріле обладнання та недосконала техніка обробки сировини;
 - відсталість від удосконалених методик зарубіжних колег полягає у тому, що Україна протягом багатьох років не тільки не відповідає європейським нормам, а й не змінює їх. Якщо розглядати технологію обробки заморожених продуктів харчування в Європі, то, відповідно до ГСТУ, рівень температури повинен бути -18°C , тоді як Україна, відповідно до ГСТУ, встановлює -12°C ;
 - невідповідність міжнародним стандартам якості продукції і, як наслідок, зниження попиту на вітчизняні товари;
 - залежність експорту української продукції від попиту на іноземних ринках;
 - недостатня забезпеченість фінансовими ресурсами та незначна інвестиційна привабливість для іноземних інвесторів.
- Для стратегічного розвитку харчової промисловості України, необхідно прийняти та реалізувати такі заходи:
- розширити нові ринки збуту, а також на вже завойовані ринки здійснювати поставку не лише стандартного асортименту звичного для споживачів, а й наполягати на постачанні нової продукції;
 - дотримуватися міжнародних стандартів якості продукції, а в разі недотримання дійсно карати на законодавчому рівні;
 - вдосконалити техніку обробки сировини, щоб відходи становили мізерну частку, внаслідок чого знизимо вартість сировини, а отже, й ціну на продукцію;
 - забезпечити українські підприємства харчової галузі висококваліфікованими спеціалістами, які не будуть цуратися іноземного досвіду й дієво реалізовувати на практиці;

- розробити програму щодо реальної допомоги малим та середнім виробникам сільськогосподарської продукції у вигляді дотацій та компенсацій. Оскільки клімат є засушливим та половина земельних угідь згорає, то фермери потребують компенсації, щоб в наступному році відшкодувати малий урожай та закупити посівний матеріал;
- проаналізувати іноземні ринки та прийняти заходи щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів;
- збільшити інвестиції з боку держави в харчову промисловість та створити сприятливий клімат для іноземних інвесторів;
- реалізовувати монетарну політику так, щоб купівельна спроможність населення України могла забезпечити високий попит на вітчизняному ринку.

Таким чином, харчова промисловість займає провідне місце серед інших галузей, що забезпечують економічну стабільність у країні. Уряду необхідно проаналізувати вищевказані проблеми та вжити заходи, що спонукатимуть до розвитку і підвищення конкурентоспроможності галузі.

Висновки. Сьогодні харчова промисловість має позитивну тенденцію в обсягах виробництва та поставках продукції на іноземні ринки. Щороку Україна намагається розширити свої географічні кордони ринку збуту і має для цього можливість. Насамперед, необхідно переорієнтуватися на збут готової продукції, а не сировини. Головною проблемою залишається нестабільна економічна та політична ситуація у країні, що спричиняє несприятливий клімат для іноземних інвесторів. На тлі цього економіка України стала вразливою, скоротилися попит і обсяги виробництва.

Для відновлення функціонування експортної діяльності харчової промисловості необхідно прийняти відповідні заходи, а саме: застаріле обладнання змінити новим для швидкої обробки сировини і, відповідно, збільшити обсяг поставки; експортувати продукцію, що відповідає європейським стандартам; збільшити інвестиції з боку держави в харчову промисловість та проаналізувати іноземні ринки для експортування необхідної продукції відповідній країні.

Таблиця 2

Динаміка індексу продукції харчової промисловості за 2013-2017 рр. (у відсотках до попереднього року)

Виробництво:	2013	2014	2015	2016	2017
Харчова продукція	96,4	104,6	87,2	106	104,2
М'ясо та м'ясні продукти	110,5	100,5	99,8	104,5	101,3
Молочні продукти	100,5	100,1	91,2	98,6	102,1
Олія та тваринні жири	92,6	121,5	85,8	116,5	118,7
Перероблення та консервування фруктів і овочів	99,8	102,9	74,6	100,2	105,1
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	105,1	98,7	71,4	115,6	106,8
Продукти борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	96,7	100,6	94,6	100,7	99,4
Хліб, хлібобулочні і борошняні вироби	96,5	89,5	86,9	97,7	96,9
Виробництво інших харчових продуктів	85,5	110,8	79	111,5	102,2
Виробництво цукру	58,9	166,8	69,5	136,2	99,2
Какао, шоколад та цукрові кондитерські вироби	100,5	76,2	82,9	98,6	106,4
Чай та кава	110,7	106,1	92	103,7	93,7
Прянощі і приправи	98,6	93,1	86,4	100,4	104,8
Напої	90,8	91,7	88,6	96,1	101,6
Дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв	84,3	93,7	93,1	86	87,9
Виноградні вина	94,3	97,1	122,1	100,7	90,5
Безалкогольні напої, мінеральні води та інших води, розлиті у пляшки	93,1	93,9	93,2	106	114,1
Тютюнові вироби	91,8	104,5	108	104	94,9

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Література:

1. Вудвуд В., Шуткевич Т. Проблеми виробництва харчової промисловості України в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. 2015. № 2(17). С. 17-20.
2. Українським виробникам сирів доведеться шукати нові ринки збуту. URL: http://newsradio.com.ua/2015_05_11/Ukrainian-virobnikamsir-v-dovedetsja-shukati-nov-rinki-zbutu-ekonomst-4991.
3. Чорновалов Є. Солодке життя. Україна нарощує експорт цукру. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/solodke-zhittjaukrajina-naroshchuje-ekspost-tsukru-102859.html>.
4. Чорновалов Є. Виробники м'яса курки знайшли заміну російському ринку. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/ukrajinskakurka-osvojuje-zakordoni-rinki-103213.html>.
5. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Шелудько Е.І. Структурно-технологічні засади модернізації харчової промисловості України. Ефективна економіка. URL: www.eco-nomy.nayka.com.ua.
7. Грабович Т.С. Аналіз справ харчової промисловості України. Вісник НТУ «ХП». Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства». 2013. № 49(1022). С. 28-33.
8. Гальцова О.Л. Сучасний стан експортного потенціалу АПК України. Економіка та держава. 2014. № 3. С. 12-17.
9. Антонюк О.П., Антонюк П.О. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції. Економіка харчової промисловості. 2014. № 3(23). С. 27-32.
10. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: монографія / О.В. Шубравська та ін.; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. 455 с.

Швец Ю.А., Бутенко А.А. Анализ современного состояния пищевой промышленности Украины на внутреннем и внешнем рынках

Аннотация. Исследовано современное состояние пищевой промышленности как приоритетной и стратегически важной отрасли для отечественного рынка. Проанализирована конкурентоспособность украинской продукции на мировом рынке. Выявлены основные факторы, формирующие спрос в сфере украинской пищевой промышленности на национальном уровне и на международном. Рассмотрены основные тенденции изменений в объеме экспорта за последние годы. Проанализирована динамика основных показателей пищевой отрасли, которые позволяют представить общую ситуацию в Украине.

Ключевые слова: пищевая промышленность, экспорт, объемы производства, отечественный рынок, квота, потребительский спрос, поставка.

Shvets Y.O., Butenko A.A. Analysis of the current state of the food industry of Ukraine on the internal and external markets

Summary. The present state of the food industry as a priority and strategically important branch for the domestic market is explored. The competitiveness of Ukrainian products in the world market is analyzed. The main factors shaping the demand in the Ukrainian food industry at the national and international levels were identified. The main tendencies of changes in the volume of export in recent years are considered. The dynamics of the main indicators of the food industry is analyzed, which allows us to imagine the general situation in Ukraine.

Keywords: food industry, export, volumes of production, domestic market, quota, consumer demand, supply.